

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/54/54/96

KWESTIE ŚWIATOPOGLĄDOWE I PRAWA OBYWATELSKIE W KONSTYTUCJI

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ '96

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Powszechnie przyjmuje się, że każde nowoczesne państwo o ustroju liberalnym musi mieć ustawę zasadniczą. Istnieją co prawda wyjątki od tej reguły (np. Wielka Brytania nie ma konstytucji *sensu stricto*), ale przyczyny tego tkwią w specyfice systemu prawnego, jaki obowiązuje w danym kraju. Oświeceniowy wzór konstytucji jako „prawa praw”, w którym zawarto podstawowe swobody i obowiązki obywatelskie podlegał ewolucji w ostatnich dwustu latach. Uległ on też zróżnicowaniu w poszczególnych państwach, stąd np. odmienne znaczenie mają przepisy konstytucji w Stanach Zjednoczonych i w krajach europejskich.

Mimo upływu sześciu lat od transformacji ustrojowej Polska wciąż nie ma nowej konstytucji. Jednak kształt nowej ustawy zasadniczej i zakres jej regulacji prawnej nie jest społeczeństwu obojętny. Jeden z sondaży CBOS poświęcono właśnie opiniom obywateli o nowej konstytucji, ich postulatów i oczekiwaniom wobec niej¹.

Spory toczące się wokół nowej konstytucji dotyczyły przede wszystkim kształtu ustawy zasadniczej, określającej ustrój państwa, a więc systemu władzy (prezydencki czy parlamentarny), zakresu obowiązków państwa wobec obywateli (państwo socjalne czy liberalne) itp. Niezależnie od tych ważnych dyskusji toczyły się inne, nierzadko znacznie głośniejsze, polemiki. Nie tyle dotyczyły one systemu społeczno-prawnego Rzeczypospolitej, ile były echem gwałtownych sporów o podłożu światopoglądowym, jakie w ostatnich latach podzieliły nasze społeczeństwo.

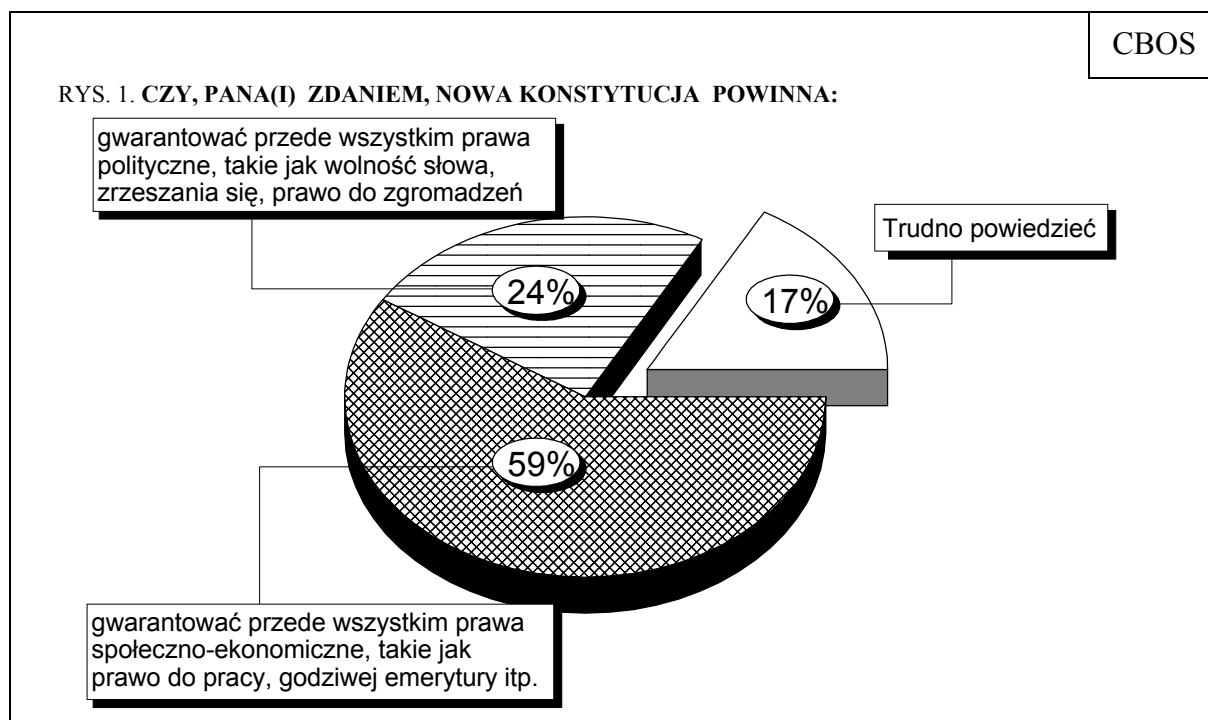
PRAWA SOCJALNE I WOLNOŚCI OBYWATELSKIE W NOWEJ KONSTYTUCJI

W liberalnej teorii prawa konstytucja nie stanowi zbioru przepisów i ustaw rozstrzygających bezpośrednio o określonych aspektach życia społeczno-prawnego. Dlatego

¹ Badanie „Poglądy społeczeństwa polskiego na podstawowe kwestie ustrojowe” przeprowadzono - **na zlecenie Urzędu Rady Ministrów** - w dniach 26-29 października '95 na 1281-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

w niektórych konstytucjach nie ma szczegółowych rozwiązań prawnych, lecz jedynie podstawowe założenia dotyczące praw i obowiązków obywateli (na przykład wolności słowa, zgromadzeń, nietykalności osobistej), a także ogólny opis systemu prawnego, który opierając się na tak sformułowanym akcie normatywnym zawierałby konkretne rozwiązania. Należy jednak pamiętać, że istnieje przeciwny pogląd na tę sprawę, w myśl którego konstytucja powinna nie tylko zawierać ogólne gwarancje, ale i szczegółowe rozstrzygnięcia kwestii socjalnych, społecznych i światopoglądowych. Taki obraz najważniejszego aktu normatywnego wyłania się z wypowiedzi wielu polityków, niezależnie od ich orientacji ideowej.

Powstaje zatem pytanie, jakie rozumienie konstytucji jest wśród Polaków powszechne.

Okazuje się, że ponad dwukrotnie więcej osób opowiada się za tym, aby nowa ustawa zasadnicza gwarantowała przede wszystkim prawa społeczno-ekonomiczne. Zróżnicowanie cech demograficzno-społecznych w zbiorowościach zajmujących odmienne postawy wobec tego problemu pokazuje następujące zależności.

Poglądy na temat umieszczenia w konstytucji gwarancji socjalnych są skorelowane z poziomem wykształcenia - im jest ono wyższe, tym większa liczba respondentów opowiada się za konstytucją akcentującą głównie prawa polityczne.

Tabela 1 w procentach

Wykształcenie	Czy, Pana(i) zdaniem, nowa konstytucja powinna:		
	gwarantować przede wszystkim prawa polityczne	gwarantować przede wszystkim prawa społeczno-ekonomiczne	Trudno powiedzieć
Podstawowe	13	64	23
Zasadnicze zawodowe	22	63	15
Średnie	31	58	11
Wyższe	51	30	19

Okazuje się również, że osoby młode są nieco częściej zwolennikami liberalnej konstytucji. Wynika to zapewne stąd, że mają one najwięcej energii życiowej i dość sceptycznie zapatrują się na gwarancje socjalne państwa.

Tabela 2 w procentach

Wiek	Czy, Pana(i) zdaniem, nowa konstytucja powinna:		
	gwarantować przede wszystkim prawa polityczne	gwarantować przede wszystkim prawa społeczno-ekonomiczne	Trudno powiedzieć
Do 24 lat	30	57	13
25-34	33	51	16
35-44	24	63	13
45-54	26	59	15
55-64	15	68	17
65 lat i więcej	13	58	29

Wysoki odsetek opowiadających się za odmienną od liberalnej wizją konstytucji znalazł także potwierdzenie w odpowiedziach ankietowanych na pytania dotyczące przywilejów i kwestii spornych, które - ich zdaniem - powinny być określone i rozstrzygnięte w nowej ustawie zasadniczej. Okazało się, że badani równie często widzieliby w tekście najwyższego aktu normatywnego gwarancje swobód i wolności obywatelskich, jak i gwarancje socjalne. Przykładowo: powszechne jest przekonanie, że w konstytucji Rzeczypospolitej powinno się znaleźć zapewnienie wolności słowa (91%) i własności prywatnej (89%), ale także - prawo do pracy (87%).

Tabela 3 w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna się zajmować:	Tak, powinna się zajmować	Nie, nie powinna się zajmować	Trudno powiedzieć
- zapewnieniem obywatelom prawa do pracy	87	7	6
- określeniem wysokości minimalnej emerytury	51	40	9
- określeniem wysokości minimalnej pensji	47	44	9

W przypadku gwarancji minimalnej pensji i emerytury rozkład ocen był nieco inny. Nadal jednak zwolennicy tego typu zapisów mają przewagę nad ich przeciwnikami, z tym że nie jest ona duża.

Jeśli chodzi o gwarancje swobód i wolności obywatelskich, to zdecydowana większość ankietowanych jest za umieszczeniem tego typu zapisów w ustawie zasadniczej. Prawdopodobnie ta dotyczy wszystkich aspektów wolności i swobód, o jakie pytaliśmy, jednak największe poparcie zadeklarowano dla umieszczenia w konstytucji prawa do wolności słowa i zapisu o nienaruszalności własności prywatnej. Może to świadczyć o tym, że w społeczeństwie świeża jest jeszcze pamięć realiów prawnych panujących w PRL, gdzie właśnie te dwa prawa nie były przez ówczesne władze szanowane.

Tabela 4 w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna się zajmować:	Tak, powinna się zajmować	Nie, nie powinna się zajmować	Trudno powiedzieć
- prawem obywateli do swobodnej wypowiedzi	91	3	6
- nienaruszalnością własności prywatnej	89	4	7
- określeniem rodzaju ordynacji wyborczej	83	7	10
- prawem mniejszości narodowych	81	9	10
- prawem obywateli do swobodnego zrzeszania się	80	9	11
- prawem wyznawców religii innych niż katolicka	78	14	8

Warto zaznaczyć, że prawie trzy lata temu², odmiennie niż obecnie, na pierwszym miejscu listy konstytucyjnych priorytetów znalazło się prawo do pracy, a na drugim - prawo do wolności słowa i nienaruszalność własności prywatnej.

Przytoczone dane pozwalają stwierdzić, że w opinii respondentów zakres prawny i kształt nowej konstytucji znacząco różni się od liberalnego wzoru. Co prawda badani nadal

² Por. komunikat CBOS „Konstytucyjne gwarancje praw obywatelskich i ich przestrzeganie”, luty ‘94. Ze względu na odmienną kategoryzację odpowiedzi wyniki z obydwu pytań nie są bezpośrednio porównywalne.

są przywiązani do zapisów dotyczących swobód obywatelskich, ale równocześnie chcieliby, aby w najważniejszym akcie normatywnym zagwarantowane było prawo do pracy. Wszystko wskazuje na to, że według respondentów nowa ustawa zasadnicza powinna określać Rzeczpospolitą bardziej jako demokratyczne państwo opiekuńcze niż liberalne.

LEGITYMIZACJA KONTROWERSYJNYCH PARTII I ORGANIZACJI

Prawa i swobody obywatelskie powinny być - z oczywistych względów - zagwarantowane w konstytucji. Jednak w praktyce prawnej wielu państw występują wyjątki od tych reguł, ogranicza się na przykład wolność zrzeszeń wobec grup głoszących poglądy o wybitnie ekstremistycznym charakterze. Wynika to z dylematu, przed jakim stoi każdy ustrój demokratyczny: czy powinno się ograniczyć swobody obywatelskie w przypadku, jeśli ich konsekwentne przestrzeganie może zagrażać samej demokracji. Oczywiście w nowoczesnych systemach prawnych lista przypadków, w których można zawiesić wolności i swobody obywatelskie, jest skodyfikowana i ściśle przestrzegana (np. w wielu krajach prawo nie toleruje partii i organizacji faszystowskich lub separatystycznych). Respondentów zapytaliśmy, czy prawo powinno zezwalać na powstawanie partii i organizacji głoszących ekstremistyczne lub kontrowersyjne poglądy.

Tabela 5

w procentach

Jedną ze swobód obywatelskich gwarantowanych przez konstytucje państw demokratycznych jest prawo do zrzeszania się, zakładania partii politycznych, związków zawodowych czy innych organizacji i stowarzyszeń. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce:	Wskazania respondentów		
	tak	nie	Trudno powiedzieć
- partii lub organizacji wzywającej do stosowania terroryzmu	1	95	4
- partii faszystowskiej	3	94	3
- partii lub organizacji stawiającej sobie za cel obalenie przemocą istniejącego porządku konstytucyjnego	5	87	8
- partii lub organizacji homoseksualistów	16	75	9
- partii komunistycznej	21	70	9
- partii otwarcie krytykującej politykę władz polskich	49	42	9
- partii lub organizacji mniejszości narodowych	63	27	10

Powszechne jest przekonanie, że z wolności stowarzyszania się powinny być wyłączone partie i organizacje o charakterze terrorystycznym i faszystowskim. Legitymizacja partii komunistycznej jest również niska. Większość ankietowanych wyraża też swój sprzeciw wobec powstawania partii lub organizacji homoseksualistów.

Osoby zgadzające się na legalną działalność partii lub organizacji homoseksualistów stanowią mniejszość wśród potencjalnych wyborców wszystkich liczących się obecnie partii politycznych. Stosunkowo najwięcej zwolenników legitymizacji omawianych ruchów znajdziemy wśród potencjalnych wyborców Unii Wolności oraz Unii Pracy.

Tabela 6 w procentach

Na którą z partii najchętniej oddał(a)by Pan(i) głos, gdyby wybory odbywały się w najbliższą niedzielę?	Jedną ze swobód obywatelskich gwarantowanych przez konstytucje państw demokratycznych jest prawo do zrzeszania się, czyli do zakładania partii politycznych, związków zawodowych oraz innych organizacji i stowarzyszeń. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii lub organizacji homoseksualistów ?			Ogół wyborców ³ (N=852)
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
Sojusz Lewicy Demokratycznej	19	75	6	20
NSZZ „Solidarność”	12	82	6	15
Unia Wolności	28	68	4	11
Unia Pracy	22	76	2	7
BBWR	13	74	13	7
Polskie Stronnictwo Ludowe	0	86	14	5
Ogółem w elektoratach	16	75	9	

Nieco inaczej przedstawia się sytuacja, jeśli chodzi o kwestię legitymizacji partii komunistycznej. Wśród elektoratów partyjnych przeciwnicy legalizacji stanowią większość, aczkolwiek w przypadku Sojuszu Lewicy Demokratycznej jest ich tylko niespełna dwukrotnie więcej niż zwolenników.

³ W tabeli uwzględniono tylko te partie, które uzyskały więcej niż 5% wskazań.

Tabela 7

w procentach

Na którą z partii najchętniej oddał(a)by Pan(i) głos, gdyby wybory odbywały się w najbliższą niedzielę?	Jedną ze swobód obywatelskich gwarantowanych przez konstytucje państw demokratycznych jest prawo do zrzeszania się, czyli do zakładania partii politycznych, związków zawodowych oraz innych organizacji i stowarzyszeń. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii komunistycznej ?			Ogół wyborców (N=852)
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
Sojusz Lewicy Demokratycznej	34	61	5	20
NSZZ „Solidarność”	11	87	2	15
Unia Wolności	29	68	3	11
Unia Pracy	29	71	0	7
BBWR	12	88	0	7
Polskie Stronnictwo Ludowe	28	67	5	5
Ogółem w elektoratach	21	70	9	

Ankietowanych zapytaliśmy także, czy prawo powinno dopuszczać działalność partii otwarcie krytykujących politykę władz polskich. Przewaga zwolenników prawnej legalności takich partii czy organizacji była stosunkowo niewielka i wynosiła zaledwie 7 punktów procentowych. Jednak w przypadku potencjalnych wyborców „Solidarności” proporcje te ulegają odwróceniu na korzyść osób, które sprzeciwiają się legalnej działalności takich ugrupowań. Co więcej, w potencjalnym elektoracie NSZZ „Solidarność” przewaga respondentów wyrażających sprzeciw jest prawie dwukrotna.

Tabela 8

w procentach

Na którą z partii najchętniej oddał(a)by Pan(i) głos, gdyby wybory odbywały się w najbliższą niedzielę?	Jedną ze swobód obywatelskich gwarantowanych przez konstytucje państw demokratycznych jest prawo do zrzeszania się, czyli do zakładania partii politycznych, związków zawodowych oraz innych organizacji i stowarzyszeń. Czy, Pana(i) zdaniem, prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii otwarcie krytykującej politykę władz polskich ?			Ogół wyborców (N=852)
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
Sojusz Lewicy Demokratycznej	57	37	6	20
NSZZ „Solidarność”	32	63	5	15
Unia Wolności	66	31	3	11
Unia Pracy	54	46	0	7
BBWR	55	44	1	7
Polskie Stronnictwo Ludowe	51	44	5	5
Ogółem w elektoratach	49	42	9	

Większość ankietowanych (63%) popiera zalegalizowanie działalności partii lub organizacji reprezentujących mniejszości narodowe. Wśród potencjalnych wyborców partii politycznych najbardziej tolerancyjni pod tym względem okazali się sympatycy BBWR i Unii Wolności. Największą dezaprobatę legitymizacji ruchów lub partii mniejszości narodowych wyrażali ci, którzy w najbliższych wyborach oddaliby głos na PSL.

Tabela 9 w procentach

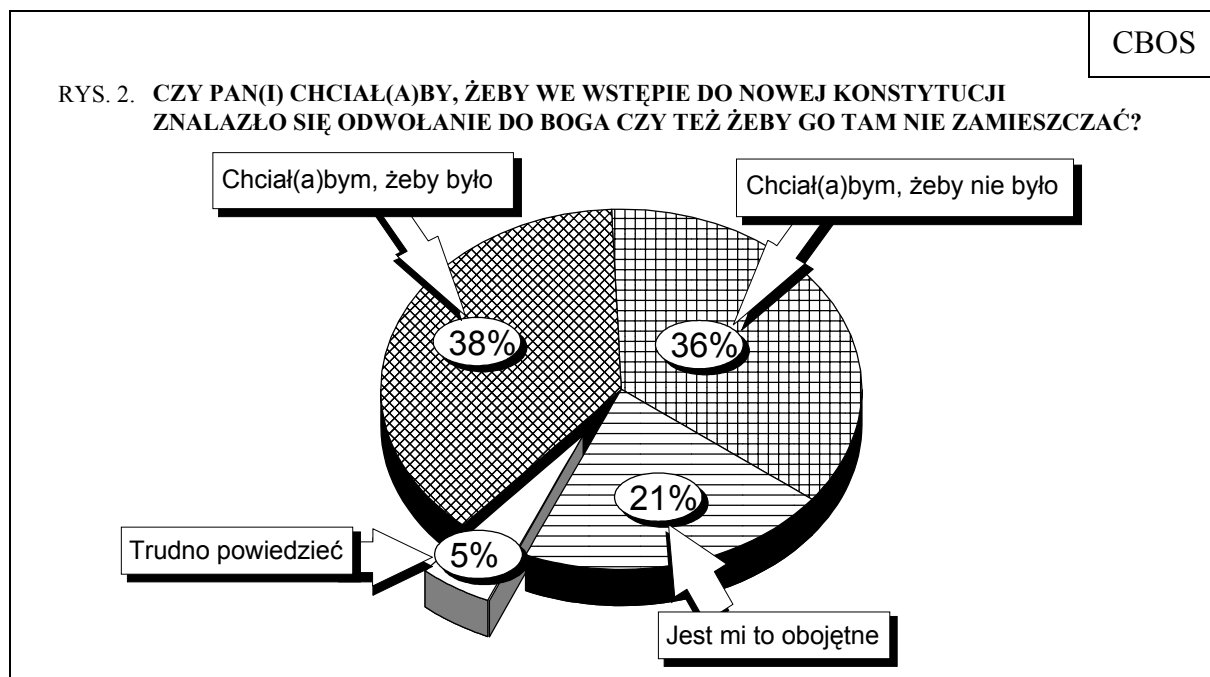
Na którą z partii najchętniej oddał(a)by Pan(i) głos, gdyby wybory odbywały się w najbliższą niedzielę?	Jedną ze swobód obywatelskich gwarantowanych przez konstytucje państw demokratycznych jest prawo do zrzeszania się, czyli do zakładania partii politycznych, związków zawodowych oraz innych organizacji i stowarzyszeń. Czy Pana(i) zdaniem prawo powinno zezwalać na utworzenie i działanie w Polsce partii lub organizacji mniejszości narodowych ?			Ogół wyborców (N=852)
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
Sojusz Lewicy Demokratycznej	73	20	7	20
NSZZ „Solidarność”	65	28	7	15
Unia Wolności	81	14	5	11
Unia Pracy	71	27	2	7
BBWR	86	14	0	7
Polskie Stronnictwo Ludowe	47	44	9	5
Ogółem w elektoratach	67	26	7	

SPORY ŚWIATOPOGŁADOWE A KSZTAŁT NOWEJ KONSTYTUCJI

Pracom nad konstytucją od początku towarzyszą napięcia i spory polityczne. Ich źródłem jest nie tylko jej kształt i poszczególne rozwiązania prawne, ale także, jeśli nawet nie w głównej mierze, odmienny światopogląd. Największe emocje wśród polityków wzbudziły takie kwestie, jak umieszczenie w preambule konstytucji odwołania do Boga, a nie zagadnienia związane na przykład z zakresem władzy prezydenckiej. Były to reperkusje światopoglądowego sporu, jaki w ostatnich latach podzielił nasze społeczeństwo - między zwolennikami konserwatywnej wizji państwa, która w rozwiązaniach prawnych przyswaja pewne prawa moralne obecne w życiu religijnym, a zwolennikami wizji państwa świeckiego.

RELACJE PAŃSTWO - KOŚCIÓŁ W NOWEJ KONSTYTUCJI

Interesowały nas opinie polskiego społeczeństwa o tym, czy we wstępie do nowej konstytucji powinno się znaleźć odwołanie do Boga czy też nie. Wyniki wskazują, że poglądy Polaków na tę kwestię są niemal równo podzielone. Natomiast obojętność wobec tego zagadnienia deklaruje 21% badanych.

Zwolennikami umieszczenia w preambule konstytucji odwołania do Boga są przeważnie osoby w starszym wieku. Proporcje wiekowe wśród przeciwników i zwolenników tego zapisu przedstawiono w tabeli.

Tabela 10

w procentach

Zmienne społeczno-demograficzne	Stosunek respondentów do umieszczenia w preambule nowej konstytucji odwołania do Boga	
	Zwolennicy (N=484)	Przeciwnicy (N=457)
Wiek		
Do 24 lat	12	16
25-34	13	19
35-44	16	26
45-54	15	19
55-64	20	11
65 lat i więcej	24	9
Wykształcenie		
Podstawowe	48	23
Zasadnicze zawodowe	23	28
Średnie	23	38
Wyższe	6	11
Deklarowana orientacja polityczna		
Lewica	9	30
Centrum	17	28
Prawica	46	23
Trudno powiedzieć	28	19

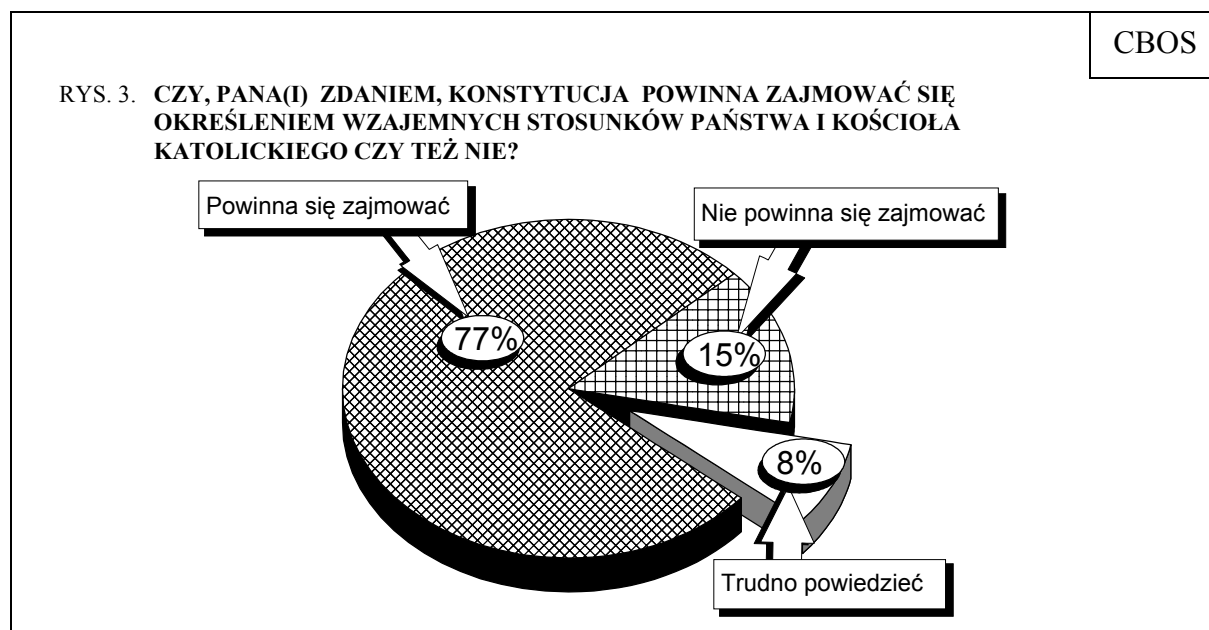
Dość silna jest zależność między oceną umieszczenia w preambule konstytucji odwołania do Boga a wykształceniem. Największą grupę opowiadającą się za umieszczeniem tego zapisu we wstępie do konstytucji stanowią osoby z wykształceniem podstawowym.

Postawa wobec tego zapisu jest również skorelowana z orientacją polityczną badanych. Blisko połowa (46%) jego zwolenników ma przekonania prawicowe.

Sporem, który poruszył opinię społeczną w ostatnich latach, była kwestia ratyfikacji konkordatu ze Stolicą Apostolską, podpisanego przez rząd Hanny Suchockiej. Kontrowersje wokół konkordatu są zresztą stale obecne i niewiele wskazuje na to, żeby sprawa ta zakończyła się w najbliższym czasie. Wśród ogółu badanych zwolennicy ratyfikacji konkordatu stanowią 34%, przeciwnicy zaś - 27%. Dość duża jest liczba osób nie mających zdania (23%) lub wyrażających w tej sprawie obojętność (16%).

Obecność nauki religii w szkołach została zaakceptowana przez większość społeczeństwa (66%), przeciwnicy stanowią niespełną jedną trzecią (30%) badanych.

Napięcia i emocje, jakie towarzyszyły określeniu miejsca i roli Kościoła katolickiego w Trzeciej Rzeczypospolitej, na pewno zaważyły na opiniach i oczekiwaniach obywateli wobec nowej konstytucji. Być może przyczyniły się do tego, że zdecydowana większość badanych chciałaby umieścić w nowej ustawie zasadniczej zapis regulujący stosunki państwo - Kościół.

Zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy zatwierdzenia konkordatu chcą, aby regulacje dotyczące wzajemnych stosunków państwa i Kościoła katolickiego znalazły się w nowej konstytucji. Nie można zatem mówić o jakiegokolwiek polaryzacji ocen takiego zapisu w zależności od postawy wobec konkordatu.

Tabela 11

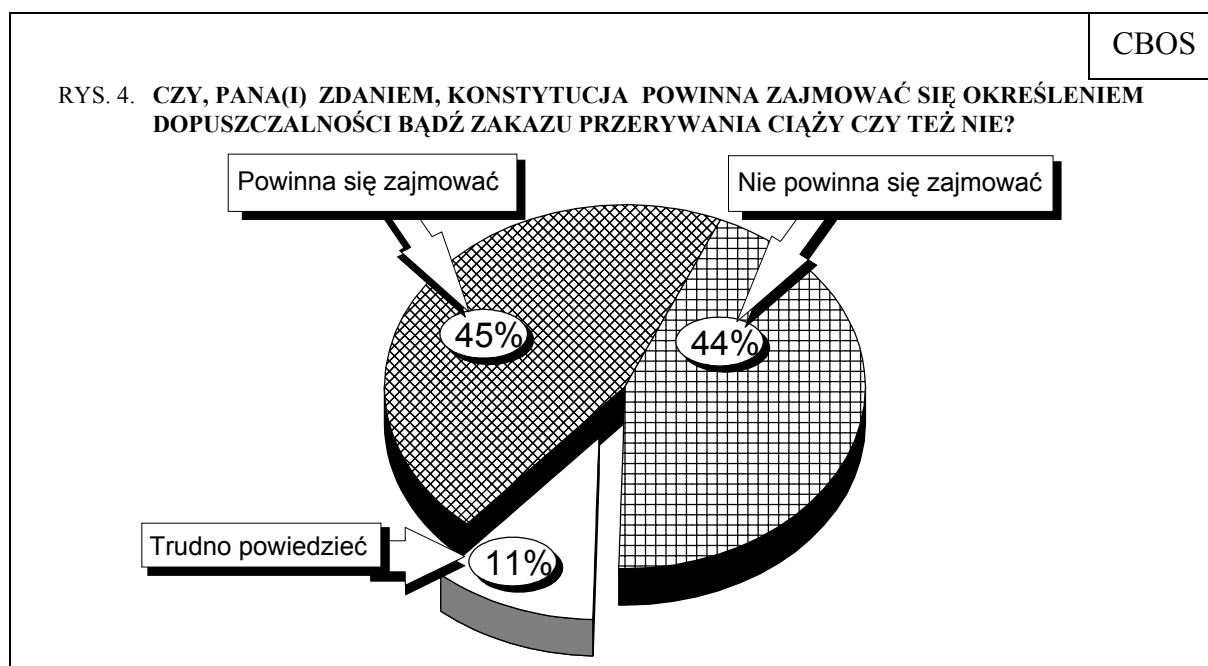
w procentach

Czy chciał(a)by Pan(i), aby Sejm zatwierdził konkordat w obecnej postaci czy też nie?	Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna się zajmować określeniem wzajemnych stosunków państwa i Kościoła katolickiego?		
	Powinna się zajmować	Nie powinna się zajmować	Trudno powiedzieć
Chciał(a)bym, żeby zatwierdził	82	14	4
Chciał(a)bym, żeby nie zatwierdził	76	20	4
Trudno powiedzieć	78	8	14

Kwestia obecności religii w szkołach również nie polaryzuje w znaczący sposób poglądów na temat regulacji stosunków państwo - Kościół w nowej konstytucji.

ZAPIS O DOPUSZCZALNOŚCI LUB ZAKAZIE ABORCJI

Niewątpliwie jeden z najbardziej dramatycznych sporów politycznych ostatnich lat, jaki podzielił społeczeństwo, dotyczył kwestii dopuszczalności bądź zakazu przerywania ciąży. Postulaty niektórych polityków odgrywających czołowe role w tym sporze zmierzały do tego, by zapis regulujący dopuszczalność aborcji umieścić w nowej konstytucji RP. Powstaje więc pytanie o to, jak na kwestię obecności takiej regulacji w konstytucji zapatrują się ankietowani.

Liczby zwolenników i przeciwników umieszczenia takiej regulacji w nowej ustawie zasadniczej są bardzo wyrównane. Osoby z wykształceniem wyższym lub średnim częściej są przeciwnikami takiego rozwiązania niż badani z wykształceniem zasadniczym lub podstawowym. Ankietowani deklarujący lewicowe poglądy polityczne nieco częściej niż osoby o orientacji prawicowej są przeciwni włączaniu problematyki aborcji do tekstu konstytucji.

Najwięcej zwolenników określenia w ustawie zasadniczej dopuszczalności bądź zakazu przerywania ciąży znajdziemy wśród potencjalnych wyborców NSZZ „Solidarność”

oraz PSL, najmniej - wśród sympatyków BBWR, UW i UP. Wśród zwolenników Sojuszu Lewicy Demokratycznej przeważają przeciwnicy konstytucyjnego rozwiązania kwestii prawa do aborcji.

Tabela 12

w procentach

Na którą z partii najchętniej oddał(a)by Pan(i) głos, gdyby wybory odbywały się w najbliższą niedzielę?	Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna się zajmować określeniem dopuszczalności bądź zakazu przerywania ciąży?			Ogół wyborców ⁴ (N=852)
	Powinna się zajmować	Nie powinna się zajmować	Trudno powiedzieć	
Sojusz Lewicy Demokratycznej	42	53	5	20
NSZZ „Solidarność”	54	36	10	15
Unia Wolności	34	62	4	11
Unia Pracy	34	60	6	7
BBWR	32	60	8	7
Polskie Stronnictwo Ludowe	52	37	11	5
Ogółem w elektoratach	46	46	8	

Porównanie odpowiedzi na pytanie o dopuszczalność aborcji wśród ogółu badanych z omawianymi wyżej odpowiedziami na pytanie o rozwiązania prawne dotyczące przerywania ciąży w nowej ustawie zasadniczej wykazało, że zwolennicy zakazu aborcji chętniej niż jego przeciwnicy umieściliby w konstytucji regulację o dopuszczalności bądź zakazie przerywania ciąży. Połowa z nich uważa, że nowa ustawa zasadnicza powinna zajmować się tym problemem. Nieco bardziej powściągliwi są przeciwnicy zakazu aborcji. Taką regulację chętnie widziałoby 43% z nich, natomiast 51% ma odmienne zdanie. Tak wysokie liczebności tych, którzy chcieliby, aby rozstrzygnięcie sporu o dopuszczalność przerywania ciąży znalazło się w konstytucji, potwierdzają siłę tego sporu. Niewątpliwie badani uważają ten problem za ważny, skoro zarówno przeciwnicy, jak i zwolennicy dopuszczalności aborcji chcą, aby dotyczące tej kwestii regulacje prawne były zawarte w nowej konstytucji.

⁴ W tabeli uwzględniono tylko te partie, które uzyskały więcej niż 5% wskazań.

Tabela 13

w procentach

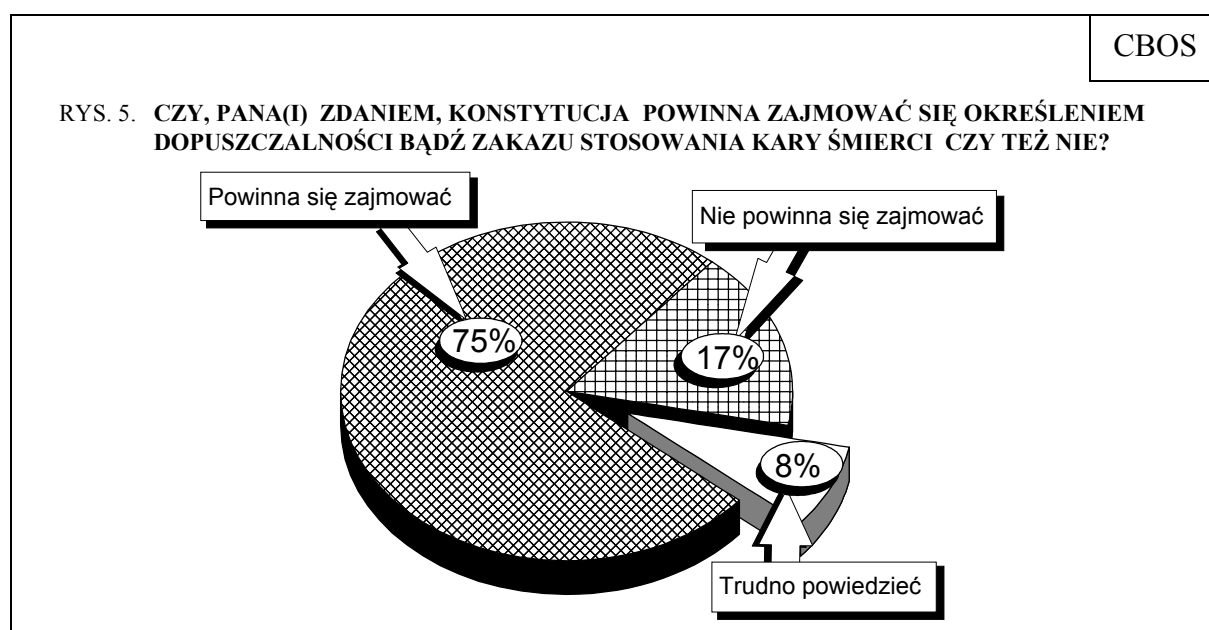
Czy, Pana(i) zdaniem, przerywanie ciąży powinno być:	Czy, Pana(i) zdaniem, nowa konstytucja powinna się zajmować określeniem dopuszczalności bądź zakazu przerywania ciąży?		
	Powinna się zajmować	Nie powinna się zajmować	Trudno powiedzieć
- dozwolone	43	51	6
- zakazane	51	37	12
Trudno powiedzieć	27	35	38

PROBLEM KARY ŚMIERCI

Przedmiotem kolejnego sporu światopoglądowego jest zagadnienie kary śmierci. Problem ten pojawia się w mediach nie tak często, jak kwestia zakazu aborcji czy też ratyfikacji konkordatu, niemniej jest on stale obecny w świadomości społeczeństwa. Wydaje się, że wobec wzrostu obaw społecznych związanych ze stale zwiększającą się przestępczością, spór o dopuszczalność kary śmierci w polskim prawie będzie się nasilał.

Obecnie przeciwnicy kary śmierci są w wyraźnej mniejszości. Stanowią oni 25% ogółu badanych, wobec 67% tych, którzy są za utrzymaniem najwyższego wymiaru kary.

Jednocześnie zapis regulujący kwestię obowiązywania najwyższego wymiaru kary chciałaby widzieć w nowej ustawie zasadniczej zdecydowana większość ankietowanych.

Za umieszczeniem w konstytucji rozstrzygnięć prawnych regulujących stosowanie kary śmierci opowiadają się nieco rzadziej niż inni osoby z wyższym wykształceniem oraz badani o poglądach lewicowych. Ale i tak, proporcje odpowiedzi we wszystkich grupach demograficznych i społecznych wypadają na korzyść zwolenników obecności takich rozwiązań prawnych w nowej konstytucji.

Podobnie jest w przypadku potencjalnych elektoratów partii politycznych. Ogólnie, najwięcej zwolenników konstytucyjnego rozwiązania problemu kary śmierci znajdziemy wśród osób, które w najbliższych wyborach oddałyby głos na NSZZ „Solidarność”, najmniej - wśród potencjalnych wyborców BBWR i Unii Wolności.

Zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy kary śmierci w większości chcieliby, aby w konstytucji umieszczono odpowiedni o niej zapis. Jednakże za jego włączeniem do tekstu ustawy zasadniczej opowiada się nieco więcej zwolenników utrzymania tej formy kary.

Tabela 14

w procentach

Czy jest Pan(i) za utrzymaniem czy też zniesieniem kary śmierci?	Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna zajmować się określeniem dopuszczalności bądź zakazu stosowania kary śmierci czy też nie?			Ogółem
	Powinna zajmować się	Nie powinna się zajmować	Trudno powiedzieć	
Za utrzymaniem	78	16	6	67
Za zniesieniem	69	23	8	25
Trudno powiedzieć	68	13	20	8

Omawiane spory światopoglądowe nie były oczywiście jedynymi, jakie odcisnęły się na pracach dotyczących projektów rozwiązań konstytucyjnych, niemniej właśnie one wzbudziły najwięcej emocji.

W przypadku wszystkich spornych problemów ankietowani opowiadają się za włączeniem odpowiednich zapisów do nowej ustawy zasadniczej, zwłaszcza jeśli chodzi o problem relacji państwo - Kościół i dopuszczalność stosowania kary śmierci. Gdyby nowa

konstytucja RP miała wynikać z uśrednionych oczekiwań i postulatów obywateli, okazałoby się, że odbiega ona od modelu ustawy zasadniczej, jaki jest preferowany w państwach liberalno-demokratycznych. Stanowiłaby nie tylko zbiór gwarancji swobód i wolności obywatelskich, z których wynikałyby konkretne rozwiązania prawne, ale głównie zbiór przepisów i rozstrzygnięć, które dotyczyłyby problemów socjalnych i światopoglądowych. Na pewno musiałoby się tam znaleźć prawo każdego obywatela do pracy, co stoi w sprzeczności z wymogami gospodarki wolnorynkowej. Respondenci podkreślali szczególne przywiązanie do swobód i wolności obywatelskich, ale także do nienaruszalności własności prywatnej, która jest fundamentem wolnego rynku. Ta specyficzna niekonsekwencja może po prostu wynikać z tęsknoty za bezpieczeństwem socjalnym. I dlatego postulowany przez obywateli zakres rozstrzygnięć prawnych, jakie mają być zawarte w tekście nowej konstytucji, jest tak obszerny.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. piłskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy, Pana(i) zdaniem, nowa konstytucja powinna: 1 - gwarantować przede wszystkim prawa polityczne, takie jak wolność słowa, zrzeszania się, prawo do zgromadzeń; 2 - gwarantować przede wszystkim prawa społeczno-ekonomiczne, takie jak prawo do pracy, godziwej emerytury itp.
(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	24	59	17	1273
Płeć				
Mężczyźni	30	55	14	602
Kobiety	18	62	19	670
Wiek				
do 24 lat	30	57	13	174
25-34	33	51	16	230
35-44	24	62	13	278
45-54	26	59	15	209
55-64	15	68	17	180
65 lat i więcej	13	58	29	202
Miejsce zamieszkania				
Wieś	17	62	21	475
Miasto do 20 tys.	36	57	7	146
od 21 do 100 tys.	15	62	22	251
101-500 tys.	36	55	9	263
501 tys. i więcej mieszk.	28	55	17	132
Region				
Północny	23	63	14	128
Zachodni	26	59	16	160
Środkowo-zachodni	24	68	8	188
Środkowy	23	54	23	243
Wschodni	24	56	20	139
Południowo-wschodni	21	61	17	197
Południowo-zachodni	27	55	18	218
Wykształcenie				
Podstawowe	13	64	23	431
Zasadnicze zawodowe	22	63	15	350
Średnie	31	58	11	388
Wyższe	51	30	19	104
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	48	28	24	75
Prac. umysł. niż. szczebla	36	49	15	105
Pracownicy fiz.- umysł.	27	60	13	61
Robotnicy wykwalifikowani	27	63	11	168
Robotnicy niewykwalifik.	20	75	5	54
Rolnicy	22	53	25	91
Prywatni przedsiębiorcy	36	47	17	65
Bierni zawodowo				
Renciści	13	65	23	163
Emeryci	15	63	22	249
Uczniowie i studenci	30	61	9	62
Bezrobotni	18	71	11	95
Gospodynie domowe i inni	25	59	16	82
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	35	51	15	140
Sektor państwowy	28	58	14	146
Sektor prywatny	35	52	13	243
Spółdzielczość	16	57	27	9
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	18	63	19	200
125 - 199	22	61	17	211
200 - 274	21	61	18	315
275 - 324	25	60	15	162
325 i powyżej	35	50	16	308
Ocena własnych war. mater.				
Złe	20	63	17	516
Średnie	22	60	18	529
Dobre	38	48	14	228
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	23	59	18	87
Raz w tygodniu	22	61	17	744
Kilka razy w roku	29	56	15	344
W ogóle nie uczestniczy	27	56	17	97
Poglądy polityczne				
Lewica	26	62	12	229
Centrum	29	59	12	305
Prawica	30	57	14	413
Trudno powiedzieć	11	60	29	325

Tabela 2. Czy Pan(i) chciał(a)by, żeby we wstępie do nowej konstytucji znalazło się odwołanie do Boga czy też, żeby go tam nie zamieszczać? 1 - Chciał(a)bym, żeby było; 2 - Chciał(a)bym, żeby nie było; 3 - Jest mi to obojętne (%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	38	36	21	5	1281
Płeć					
Mężczyźni	34	40	22	4	606
Kobiety	41	32	21	6	675
Wiek					
do 24 lat	32	43	18	7	174
25-34	27	37	31	4	230
35-44	27	43	26	5	279
45-54	35	42	19	4	211
55-64	54	27	15	5	181
65 lat i więcej	58	19	16	7	205
Miejsce zamieszkania					
Wieś	46	25	23	6	477
Miasto do 20 tys.	30	44	20	6	149
od 21 do 100 tys.	36	38	20	5	252
101-500 tys.	33	43	21	3	263
501 tys.i więcej mieszk.	32	44	19	5	133
Region					
Północny	31	47	18	4	130
Zachodni	33	38	24	5	160
Środkowozachodni	37	37	23	4	188
Środkowy	35	38	19	8	243
Wschodni	37	38	19	6	139
Południowo-wschodni	48	28	19	6	201
Południowo-zachodni	40	30	27	3	218
Wykształcenie					
Podstawowe	52	24	16	8	435
Zasadnicze zawodowe	32	36	27	5	351
Średnie	29	45	24	3	391
Wyższe	30	50	16	4	104
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	20	57	20	3	75
Prac.umysł.niż.szczębla	23	47	27	2	105
Pracownicy fiz.- umysł.	23	45	31	1	62
Robotnicy wykwalifikowani	28	41	25	5	168
Robotnicy niewykwalifik.	27	47	9	16	54
Rolnicy	39	27	26	8	92
Prywatni przedsiębiorcy	21	36	40	4	65
Bierni zawodowo					
Renciści	55	25	14	6	165
Emeryci	53	23	19	5	251
Uczniowie i studenci	41	41	14	3	62
Bezrobotni	31	42	18	9	96
Gospodynie domowe i inni	44	32	21	3	82
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	22	48	27	3	140
Sektor państwowy	26	43	26	5	146
Sektor prywatny	27	46	22	6	244
Spółdzielczość	21	54	15	10	9
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 125 zł	38	39	15	8	202
125 - 199	46	29	21	5	211
200 - 274	37	34	24	6	317
275 - 324	34	37	23	6	162
325 i powyżej	32	45	21	3	311
Ocena własnych war. mater.					
Złe	36	38	19	7	520
Średnie	42	31	23	4	533
Dobre	32	42	23	2	228
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	66	17	9	7	89
Raz w tygodniu	47	26	23	5	749
Kilka razy w roku	18	52	23	6	344
W ogóle nie uczestniczy	7	71	16	5	97
Poglądy polityczne					
Lewica	20	59	18	4	230
Centrum	27	43	24	6	309
Prawica	53	25	19	3	415
Trudno powiedzieć	42	26	23	9	327

Tabela 3. Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna zajmować się określeniem dopuszczalności bądź zakazu przerywania ciąży czy też nie?
1 - Powinna się zajmować; 2 - Nie powinna się zajmować (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	45	44	11	1279
Płeć				
Mężczyźni	43	49	8	606
Kobiety	46	40	14	674
Wiek				
do 24 lat	56	37	7	174
25-34	46	48	6	229
35-44	37	55	8	279
45-54	40	48	12	211
55-64	47	40	13	181
65 lat i więcej	46	33	21	205
Miejsce zamieszkania				
Wieś	48	38	14	477
Miasto do 20 tys.	45	49	7	149
od 21 do 100 tys.	42	48	10	252
101-500 tys.	44	50	7	263
501 tys. i więcej mieszk.	41	45	14	132
Region				
Północny	50	39	11	130
Zachodni	39	50	11	160
Środkowo-zachodni	41	51	8	188
Środkowy	49	34	17	242
Wschodni	45	41	13	139
Południowo-wschodni	41	50	9	201
Południowo-zachodni	47	47	7	218
Wykształcenie				
Podstawowe	48	33	19	435
Zasadnicze zawodowe	48	41	11	351
Średnie	43	53	4	390
Wyższe	27	72	0	104
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	27	73	0	75
Prac. umysł. niż. szczebla	36	59	5	105
Pracownicy fiz. - umysł.	47	40	13	62
Robotnicy wykwalifikowani	47	45	7	168
Robotnicy niewykwalifik.	42	45	13	54
Rolnicy	48	35	17	92
Prywatni przedsiębiorcy	37	58	5	65
Bierni zawodowo				
Renciści	45	32	22	165
Emeryci	45	40	15	251
Uczniowie i studenci	54	46	0	62
Bezrobotni	47	44	8	96
Gospodynie domowe i inni	57	36	7	80
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	34	61	5	140
Sektor państwowy	42	52	7	146
Sektor prywatny	43	49	8	244
Spółdzielczość	42	58	0	9
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	53	33	13	202
125 - 199	47	44	10	211
200 - 274	40	47	13	316
275 - 324	48	43	9	162
325 i powyżej	38	53	8	311
Ocena własnych war. mater.				
Złe	44	43	13	520
Średnie	47	41	12	532
Dobre	42	55	3	228
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	50	36	14	89
Raz w tygodniu	46	42	12	748
Kilka razy w roku	44	48	7	344
W ogóle nie uczestniczy	30	60	10	97
Poglądy polityczne				
Lewica	36	58	5	230
Centrum	47	45	8	309
Prawica	49	43	8	414
Trudno powiedzieć	43	36	21	327

Tabela 4. Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna zajmować się określeniem wzajemnych stosunków państwa i Kościoła katolickiego czy też nie?
1 - Powinna się zajmować; 2 - Nie powinna się zajmować (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	77	15	8	1281
Płeć				
Mężczyźni	81	14	5	606
Kobiety	74	16	10	675
Wiek				
do 24 lat	73	21	6	174
25-34	72	23	5	230
35-44	77	18	5	279
45-54	78	14	8	211
55-64	84	6	10	181
65 lat i więcej	79	6	15	205
Miejsce zamieszkania				
Wieś	78	11	11	477
Miasto do 20 tys.	77	16	7	149
od 21 do 100 tys.	74	22	4	252
101-500 tys.	76	19	5	263
501 tys. i więcej mieszk.	83	7	10	133
Region				
Północny	80	14	7	130
Zachodni	74	21	5	160
Środkowo-zachodni	80	15	5	188
Środkowy	79	10	11	243
Wschodni	72	13	15	139
Południowo-wschodni	81	11	8	201
Południowo-zachodni	73	21	6	218
Wykształcenie				
Podstawowe	75	11	14	435
Zasadnicze zawodowe	76	16	8	351
Średnie	82	16	3	391
Wyższe	73	22	5	104
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	76	20	4	75
Prac. umysł. niż. szczebla	73	22	5	105
Pracownicy fiz.- umysł.	64	25	11	62
Robotnicy wykwalifikowani	82	14	4	168
Robotnicy niewykwalifik.	72	20	9	54
Rolnicy	80	7	13	92
Prywatni przedsiębiorcy	66	30	4	65
Bierni zawodowo				
Renciści	77	7	16	165
Emeryci	81	9	10	251
Uczniowie i studenci	77	21	2	62
Bezrobotni	73	25	2	96
Gospodynie domowe i inni	87	8	5	82
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	70	22	8	140
Sektor państwowy	78	20	3	146
Sektor prywatny	76	19	6	244
Spółdzielczość	100	0	0	9
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	75	15	10	202
125 - 199	80	13	7	211
200 - 274	76	14	10	317
275 - 324	78	15	7	162
325 i powyżej	79	17	5	311
Ocena własnych war. mater.				
Złe	76	15	10	520
Średnie	79	12	8	533
Dobre	75	22	3	228
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	81	8	11	89
Raz w tygodniu	77	15	8	749
Kilka razy w roku	78	17	5	344
W ogóle nie uczestniczy	71	18	10	97
Poglądy polityczne				
Lewica	79	18	3	230
Centrum	79	15	6	309
Prawica	84	13	3	415
Trudno powiedzieć	66	15	19	327

Tabela 5. Czy, Pana(i) zdaniem, konstytucja powinna zajmować się określeniem dopuszczalności bądź zakazu stosowania kary śmierci czy też nie?
1 - Powinna się zajmować; 2 - Nie powinna się zajmować (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	75	17	7	1281
Płeć				
Mężczyźni	76	21	4	606
Kobiety	75	14	11	675
Wiek				
do 24 lat	80	15	5	174
25-34	78	17	5	230
35-44	76	18	6	279
45-54	70	24	6	211
55-64	79	13	8	181
65 lat i więcej	68	16	16	205
Miejsce zamieszkania				
Wieś	74	16	11	477
Miasto do 20 tys.	76	20	5	149
od 21 do 100 tys.	77	17	7	252
101-500 tys.	77	20	3	263
501 tys. i więcej mieszk.	76	17	7	133
Region				
Północny	77	17	6	130
Zachodni	70	20	10	160
Środkowo-zachodni	78	14	8	188
Środkowy	79	11	10	243
Wschodni	66	23	11	139
Południowo-wschodni	76	21	3	201
Południowo-zachodni	75	19	6	218
Wykształcenie				
Podstawowe	75	11	14	435
Zasadnicze zawodowe	78	16	6	351
Średnie	77	19	3	391
Wyższe	58	40	2	104
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	63	37	0	75
Prac. umysł. niż. szczebla	72	22	5	105
Pracownicy fiz.- umysł.	77	9	14	62
Robotnicy wykwalifikowani	79	18	3	168
Robotnicy niewykwalifik.	77	13	9	54
Rolnicy	80	11	9	92
Prywatni przedsiębiorcy	70	30	0	65
Bierni zawodowo				
Renciści	70	16	14	165
Emeryci	75	14	10	251
Uczniowie i studenci	78	18	5	62
Bezrobotni	83	14	3	96
Gospodynie domowe i inni	76	13	11	82
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	71	26	3	140
Sektor państwowy	75	22	4	146
Sektor prywatny	74	18	7	244
Spółdzielczość	89	11	0	9
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	77	14	9	202
125 - 199	77	18	5	211
200 - 274	74	16	10	317
275 - 324	76	16	8	162
325 i powyżej	72	23	5	311
Ocena własnych war. mater.				
Złe	74	18	9	520
Średnie	77	14	8	533
Dobre	74	23	3	228
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	73	12	15	89
Raz w tygodniu	76	16	8	749
Kilka razy w roku	78	18	4	344
W ogóle nie uczestniczy	60	31	10	97
Poglądy polityczne				
Lewica	67	27	6	230
Centrum	77	19	4	309
Prawica	80	16	4	415
Trudno powiedzieć	73	11	17	327